



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

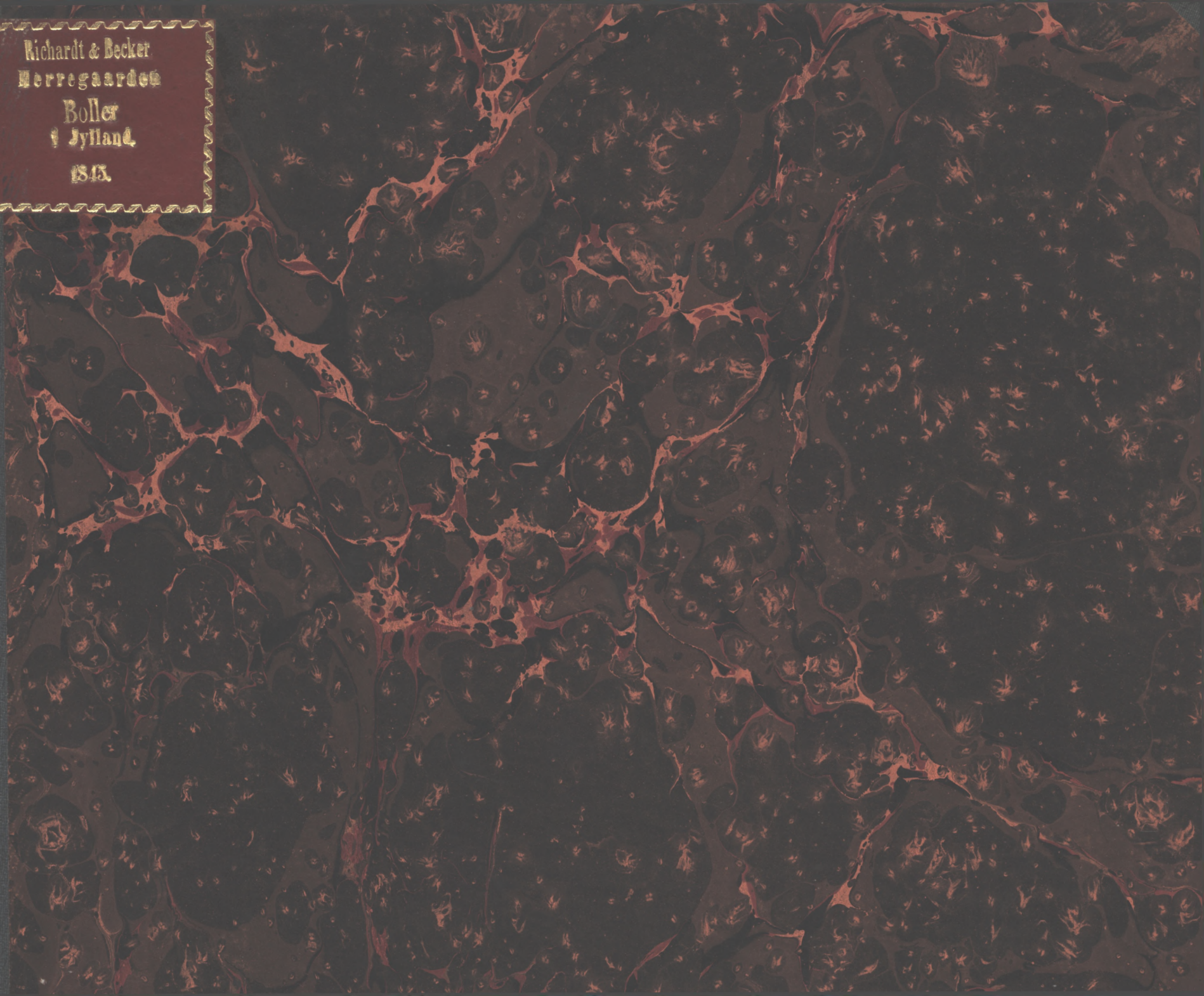
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Richardt & Becker
Herregaarden

Boller
i Jylland.

1845.





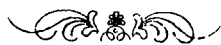
F. Richardt del. J. Hellesen lith.

C.A. Reitzels Forlag

Em. Børentzen & Co lith. Inst.

BOLLER,
i Jylland, opført 1588.

B o l l e r.



Denne Gaard ligger i Udt Sogn, Bjerge Herred i Belle Amt, omtrent en Mill fra Horsens, hvis Beboere gjerne vælge Boller til Maalet for deres Lystfarter. Hertil er denne ogsaa meget vel stikket, thi Afstanden fra Horsens Fjord er ikke større end at den anselige Have med den smukke Lystskov strækker sig ned til Vandet, og fra selve Hovedbygningen er der udbugget en Abning gennem Have og Skov, saa at man derfra har en yndig Udsigt over Fjorden til Steensballegaard og flere Steder. — Boller bestaaer af en grundmuret, to-etages Hovedbygning med fire sammenbyggede Fløje, af hvilke den nordre tidligere har haft tre Etager og for hver Ende et Taarn; den er paa alle Sider omgivet af Grave. Hovedbygningen blev 1588 opført af den myndige Fru Karen Gyldenstjerne, Rigsraaden Holger Rosenkrands's Enke, som følgende Indskrift bevidner:

Aar. efter. Guds. Byrdt. 1588. lod. Fru. Karen Gyldenstjerne. sallig. Holger. Rosen. Krands's. til. Boller. opbygge. ihete. Guds. Godt almestigste. bevare. thedt. fra. Waade. oc. Schade. Amen.

Da denne Bygning imidlertid efterhaanden var bleven meget forfalden, lod Grev Fris den i Aaret 1759 ombygge og modernisere, hvorved den saa aldeles har tabt sit antikke Udseende. Boller er uden Tvivl først anlagt i Grev Geerts Tid ved een af dennes tydste Lehnsmænd, thi dens første Eier var Hr. Otto Limbek, med Tilnavnet Nameskop, Ridder, en Broder til den bekjendte Drost Hr. Nicolaus Limbek og ligesom denne indkommet med Grev Geert; 1350 benævnes han „til Boluer“ og skjøde da til Boerkloster alt sit Gods i Benten og Lund i Landrup Sogn, Rim Herred, men vides ellers ikke efter Grev Geerts Fald at have opholdt sig her i Danmark, medens han der-

imod flere Gange nævnes i den sledvigste og holstenste Historie. — Den næste Eier, jeg har stødt paa, er den bekjendte Ridder og Rigsraad Hr. Mogens Munk til Boller og Holbekgaard, Lehnsmænd paa Bygholm, Kolding og Rosborg, Dronning Margrethes og Kong Eriks høitbetroede Mand, der faldt i Aaret 1410 i Slaget mellem Jørl og Eggebæk ved Flensborg, hvor den danske Hær, som han var Medansfører for, blev slaet af Holstenerne og Friserne. Han er forøvrigt bekjendt af sin romantiske Kjærlighedshistorie, der er poetisk behandlet af Chr. Winther under Titelen „Kjærligheds Historie“, men hvor han urigtigen benævnes Holger istedetfor Mogens. Sagnet selv lyder saaledes: Mogens Munk var trolovet med Kirsten Peders Datter Thott fra Næs i Skaane, hvilken Forbindelse dog ikke stod Dronning Margrethe an, som derfor nødte Jomfruen til at ægte sin Yndling, Hr. Jep Muus, Ridder, Hovedsmand paa Barbjerg, der blev meget brugt af Dronningen, men mod hvis Character der nok kunde være endeel at indvende. At Dronningen har anvendt nogen Evang i denne Sag, kan man ikke antage, dertil havde hun hverken Ret eller Magt, men en Dronning har mange Midler til at sætte sin Villie igjennem og Jomfrue Kirsten Thott ægtede virkelig Hr. Jep Muus. Denne havde dog ikke megen Glæde af sit Ægteskab, thi den unge Kone behandlede ham med stor Stolthed, hvortil hun tog Anledning af den Omstændighed at hans Familie ikke ansaaes for saa gammel som hendes, skjøndt den forresten var meget anseet og langt fra at være nyligen adlet; ja hun drev sit Overmod saa vidt at hun forærede ham en Guldring, hvori var indsat en Kobbernagle med den Omkrift: „Arte Dig Kobbernagle! Du ligger i Gulb!“ Det blev dog ikke derved, thi hendes tidligere Forlovede, Mogens Munk, yppede Klammeri med sin Rival, slog ham ihjel og tog hende derefter selv tilægte, hvilket Dronningen taalte, om

Boller.



han end en Tidlang var i Unaade for denne Sags Skyld; Hr. Jey Muses Død synes at have fundet Sted omtrent 1396.

Hr. Mogens Munk efterlod ingen Sønner, men tre Døttre, „den ild-
onde Fru Gjertrud“, „den gode Fru Pernille“ og „den hofmodige Fru
Anna“, som Sagnet betegnende benævner disse Søstre; den Sidste, Fru Anna
Mogens Datter Munk, arvede Boller og blev gift med Rigsraaden Hr.
Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Iverdræs, nu Bedelsborg, og Restrup,
Hovedsmand paa Bygholm med Horsens By og tilliggende Herreder, hvilket han
fik i Pant for 2330 rhinske Gylben og 2000 Mark lybsk; i Aaret 1444 fik han
ved Magekifte alt Kronens Gods i Dafenæs, der støder op til Boller Mark.
Af deres Børn arvede Datteren, Sophie Henriks Datter, Boller, der med
hende kom til Hr. Erik Ottesen Rosenkrands til Bjørnholm, Rigsraad,
Ridder og Rigets Hofmester, den Første, som optog Navnet Rosenkrands;
han døde 1503, hans Frue allerede 1487, hvorefter Boller var tilfaldet deres
Søn, Holger Rosenkrands, ligeledes Rigsraad, som døde 1496, derpaa hans
Sønner, Hr. Otto Rosenkrands til Boller, Rigsraad, Ridder og Befalings-
mand paa Dronningborg, som døde 1525 i Lybel af Pesten, og Broderen, Hr.
Holger Rosenkrands, Ridder, Rigsraad og Marsk, i hvis Tid Borgerkrigen
hærgede Danmarks Sletter. Da Skipper Clemens i Efteraaret 1534 var løbet
ind i Liimfjorden og havde tændt Krigsluuen i Vendehøvel, samlede den jydsk
Adel under Anførsel af Marsken Hr. Holger Rosenkrands og Rigsraaden
Erik Erikssøn Banner i al Hast en lille Hær paa blot 300 Heste, med
hvilken den haabede at adskille den sammenslængte Bønderhob, som den ventede
at træffe paa, uden at oppebie den Hjælp, den udvalgte Kong Christian den
Tredie havde affendt fra Holsteen og som om saa Dage maatte støde til den;
det har vel især været Frygt for deres Herregaarde, der har gjort Junkerne saa
haftige i Sindet, thi Almuen plyndrede og brændte i Vendehøvel, og nogle Dage
kunde forvolde store Ødelæggelser. Adelen ventede at see en sammenslængt Bønder-
hob, men traf en velrustet Hær paa 6000 Mand, kamplysten og heldigen opstillet
paa et Bjerg ved Byen Svenstrup, strax Syd for Aalborg, dækket i Fronten af
et gjennemlødt, nyspløjet Jordsmøn, som ikke kunde bære den tungtværnede Adels
Heste. „Da vaar saa vyde kommen at Adelen enten skulde sla eller rømme med
Spot. Hvorfor de bleve saa beraade, at de heller vilde eventyre Lykken end fly
med Skamme.“ Lykken blev imidlertid kuns fattig, thi Hestene sank i og styrtede
omkuld i den bløde Jord, — det var i October, — Bønderne styrtede sig med
deres Røller, Morgensjerner og Spyd over de Angribende, de tybste Ryttere,
som skulde falde Hjenden i Flanken, toge Flugten, og Adelen leed et saa fuld-
stændigt Nederlag at man i over 100 Aar efter med Rædsel mindedes Vendel-

boernes Morgensjerner; en Mængde Adelsmænd faldt, nogle bleve tagne til Fange
og Resten kastede sig ind i Randers, som det lykkedes at forsvare, men i to
Maaneder hærgede Bønderne Jylland indtil Randers og paa Vestkysten indtil
Varde.

Blandt de fangne Adelsmænd var den ene Anfører, Erik Erikssøn
Banner, blandt de Faldne den anden, Hr. Holger Rosenkrands. Da
denne ingen Børn efterlod sig, arvede hans afdøde Broders Søn, Holger
Ottesen Rosenkrands, Boller; han blev siden Rigsraad, Marsk og Stat-
holder i Nørrejylland, blev Lehnsmænd paa Bygholm og Skanderborg og var i
Krigen mod Dithmarsken 1559, der endte med Landets Erobring, een af de ser
Krigscommissairer, hvis Rang synes at have været næst efter Feldmarskalkens
og Feldmarskallieutenantens; til Grindring om dette Tog lod Holger Rosen-
krands's Enke i sin Sogneskirke Udt ophænge en Tavle, som indeholder en
Fortegnelse over den Styrke, hvormed Kong Frederik og hans Døttre marscherede
ind i Dithmarsken, men uheldigviis er den senere bleven restaureret af en uhyndig
Maler og derved meningsløs paa mange Steder. — Hr. Holger Rosenkrands
forøgede det Boller tilliggende Jordegods betydeligt ved Magekifter med Kongen,
opførte, som det synes, Bygninger paa Rosenvold og Stjernholm, — hvilket
sidste laae tæt udenfor Horsens og efter ham benævnedes Holgersstjernholm —
og døde 1576. Hans Enke, den stolte og myndige Fru Karen Gyldenstjerne,
overtog Godserne efter ham, opførte 1575 den prægtige Sogneskirke i Udt, —
som hviler paa to Rader Piller og er den anseeligste Landsbykirke, jeg har seet
her i Danmark, — 1585 det smukke Rosenvold ved Belle Fjord, som vi alt
tidligere have omtalt i disse Samlinger, endelig 1588 en ny Hovedbygning paa
Boller. Deels ved Magekifter deels ved Kjøb forøgede hun Godset til Boller
og Rosenvold meget betydeligt og deelte disse Eiendomme saaledes mellem sine
Sønner, at den Ældste, Otto Christoffer Rosenkrands, fik Boller, den
Yngste, Frederik Rosenkrands, Rosenvold, medens hun selv beholdt Stjern-
holm eller Holgersstjernholm som Enkesæde. Hun havde i Aarene 1596—98 en
meget ubehagelig og stærkt graverende Proces med sin Nabo, Johan Rud til
Møgelhøj, Hovedsmand paa Drum, hvis Frue, Anna Hardenberg, var af
et tungsindigt og melancholisk Temperament — en Familiefygd, — men tillige
leed af legemlig Svaghed, som hun efter Datids Overtro antog for at være be-
virket ved Troldqvinder, ja ligefrem bestjødte Fru Karen Gyldenstjerne
for at have underkjøbt disse til at forgjøre hende, hvilken Bestydning bekræftedes
af en Midvæderke, der 1596 blev henrettet og før sin Død tilstod, at hun og
flere Troldfolk havde forgjort Fru Anna Hardenberg og dertil vare under-
kjøbt af Fru Karen. Herom procederedes der mellem Johan Rud og Otto

Boller.



Christoffer Rosenkrands 1596-98, men Sagens Udfald er mig ikke bekendt, dog synes det af Actstykkerne at være meget rimeligt, at Fru Karen i det Mindste har betalt disse Troldekvinder for at skade Fru Anna og altsaa har havt den bedste Villie i saa Henseende, om vi end ikke nutildags kunne tilskrive de af hende anvendte Midler nogen Virkning.

Fru Karen Gyldenstjerne døde 1613 og da hendes yngste Søn, Frederik, — hvis uheldige Skæbne er omtalt saavel under Eggestov som under Rosenvold — allerede var død i Aaret 1602, forenede Otto Christoffer Rosenkrands alle Moderens Eiendomme, men han var en meget slet Huusholder, der 1616 folgte det forresten ubetydelige Stjernholm til Christian den Fjerde — som gjorde det til Sæd for sine Lehnsmænd — og ved sin kort efter paafulgte Død efterlod en saa betydelig Gæld, at hans Søn, Holger Rosenkrands, og Svigersøn, Hans Bogviss til Damsbo, efter Bergens og de nærmeste Frænders Død, folgte saavel Boller som Rosenvold i Aaret 1621 til Fru Ellen Marsviin, Christian den Fjerdes bekendte Svigermoder. For Bygningerne paa Boller betalte denne 6000 Rdl. Species, for Gaardens Avling, Jus patr. til Kirken, Møller og Skov 10,000 Rdl., for Bygningerne paa Rosenvold 1,500 Rdl., for Avling og Skov 5,500 Rdl., for Guld, Sølv og Løssøre paa begge Gaarde 20,000 Rdl. og for Bøndergodset 60 Rdl. pr. Td. Hartkorn; hun erhvervede derpaa — efter behørigt Proclama — Kongens Laaserebreve paa begge Eiendomme 1624, men maatte desuagtet senere udholde en Proces med Holger Rosenkrands, der paaKod Handelens Ugyldighed fordi han var mindreaarig ved dens Afslutning, men ved Herredagsdommen af 15 Juni 1631 aldeles blev afvist.

Hvorledes Fru Ellen gaaft imod sin Villie i Aaret 1630 havde maattet afstaae begge Gaarde til sin Datter Christine Munk, Grevinde til Slesvig-Holsteen, Christian den Fjerdes fraskilte Gemalinde, have vi tidligere berettet under Rosenvold. Denne Dame havde allerede i et Par Aar levet i et meget spændt Forhold til sin kongelige Gemal, som havde hende mistænkt for Utroskab, og det vel neppe uden Grund; det var endelig kommet til et fuldkomment Brud, Fru Kirstine reiste over til Hven til sin Moder, men fik kort efter Kongens Ordre at begive sig til Boller, hvor der blev anvist hende et stadigt Opholdssted, og i al den Tid, Kongen levede, forsonede han sig ikke igjen med sin engang saa elskede Hustru, ja skjærpede endog saa flere Gange hendes Arrest, saaledes 1632, da hun hensejattes paa Stjernholm, 1646, da hun havde misbrugt en givet eller vel rettere taget Tilladelse til at forlade Boller, saa at hun med al Pomp reiste til Glückstadt, hvor hendes yngste — af Kongen ikke anerkjendte — Datter blev opdraget, og med denne til Altona. Forresten

tilbragte hun sin Tid som en fornem og rig Dame, med al den Pragt, hendes Stand og Rigdom berettigede hende til, viste, som der fortælles, baade Gudsfrøgt og Godgjørenhed, men bragte det neppe nogensinde til at vorde elsket og agtet i sin Fordrøining. Hendes Character var lav og slet, gaaft som man kunde vente sig af den fordums Maitresse, og een af de største Behreidelser mod Christian den Fjerde bliver uden Tvivl at han af denne Sirene lod sig hilde i Garn, der standfede hans hele Virksomhed og bragte ham i et spændt ja næsten fjendtligt Forhold til den fornemme Adel, — thi Damerne vilde ikke gjøre denne Person deres Opvartning og Kongen tabte saare meget i sine Undersaatters Dine; Fru Kirstines Indflydelse paa Danmarks Skæbne i det 17de Aarhundrede er langt større end man i Almindelighed lægger Mærke til, men desværre har den kun slette Frugter. — Sin fraskilte Husbond overlevede hun i 10 Aar og døde 1658; 5 Aar efter vare hendes Arvinger endnu i Besiddelse af Boller, som derefter kom til den rige Mogens Friis, den første Greve af Frisenborg, hvis fuldstændige Titel er: Mogens Friis, Greve til Grevfabet Frisenborg, Friherre til Frisenvold, Herre til Harholm, Farstov, Åstrup, Boller og Møgelhjør, Ridder (i: Stortors af Dannebrog), kong. Majestæts bestalter Geheime og Statsraad, Statmester, Assessor i Høieste Ret, Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Galls og Stjernholms Amter. Han døde 1675, hans eneste Søn, Grev Niels Friis, Stiftamtmand i Viborg og hvid Ridder, 1699, hvorefter dennes Enke, Grevinde Christine Sophie Reventlov, Storkantslerens Datter, fik Boller og Møgelhjør som et Livgeding og beholdt dem, uagtet hun giftede sig igjen med Storkantsler Ulrik Adolph Holstein Greve til Holsteinborg; hans og Fruens Vaabener findes endnu paa Prædikestolen i Udt Kirke, som de formodentlig have ladet male eller restaurere. Grevinden, der var en Søster til Frederik den Fjerdes Dronning Anna Sophie, døde 1757, hvorefter hendes Søn, Grev Christian Friis til Frisenborg, Geheime-Conferentsraad, Ridder af Elephanten og Generallieutenant, overtog begge Gaardene, om hvilke han i sit Testament af 17 Juni 1760 bestemte, at de bestandigen skulle henligge under Grevfabet Frisenborg og tjene til Enkesæde for Mand eller Kvinde, dog uden at disse maae besatte sig med Administrationen, men skulle — foruden fri Idebrand, Bildt og Fiskeri — nyde 5 pCt. af 60,000 Rdl., som af disse Gaardes Indtægt skal betales. Grev Christian Friis døde uden Sønner som den Sidste af sin Stamme den 23 Juni 1763, hvorved Grevfabet og hans øvrige Eiendomme gik over til hans Døtre og disses Afkom, og naar siden Nogen kaldes Grev Friis, er det kun som Grevfabet Frisenborgs Besidder, thi af de ældgamle Familier, der førte Tilnavnet Friis, leve ingen mandlige Descendenter mere.

B o l l e r .



Af hans fire Døttre døde Grevinde Bedel-Friis 1787, Geheimeraadinde Desmercières 1799, uden at efterlade Børn; den tredje Datter havde været gift med Geheimeraad Gram, af hvilket Egtefæb en Datter var i Live, Sophie Magdalene Gram, Grevinde til Frisenborg, Frue til Farfkov, Hørholm, Boller og Møgelkjær, der siden 1776 var Enke efter Geheimeraad Baron Jens Krag-Juel-Bind, Friherre til Juellinge, Stamherre til Steensballegaard; hun spillede en vigtig Rolle i Bevægelserne mellem de jydste Proprietairer i Anledning af Stavnsbaandets Løsning, men undgik — som Dame — Lütti-chaus Skjæbne; isvrigt beboede hun Boller indtil sin Død i Aaret 1810 og ligger tilligemed Manden begravet i Udt Kirke. — Hendes ældste Søn, Baron Frederik Carl Krag-Juel-Bind, Friherre til Juellinge, Kammerherre, Stiftamtmand og Storkors af Dannebrog, tiltraadte 1810 ved Moderens Død Grevskabet med Farfkov, Boller og Møgelkjær og døde 1815, efterladende en saa betydelig Gjæld paa Grevskabet at den ældste Søn, Grev Jens Christian Juel-Bind-Friis, betænkte sig paa at foretrække det for det gjældsfrie Friherfskab Juellinge. Han tiltraadte dog imidlertid Grevskabet og har ved sin mageløse — i vore større Landbrugs Historie maaskee eneste — Beskyrelse afbetalt saa godtsom hele Gjælden og bragt Hovedgaardenes Indtægter til en tidligere ufsendt Høide; han er nu Kammerherre, Commandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, Greve til Frisenborg, Herre til Farfkov, Boller og Møgelkjær.

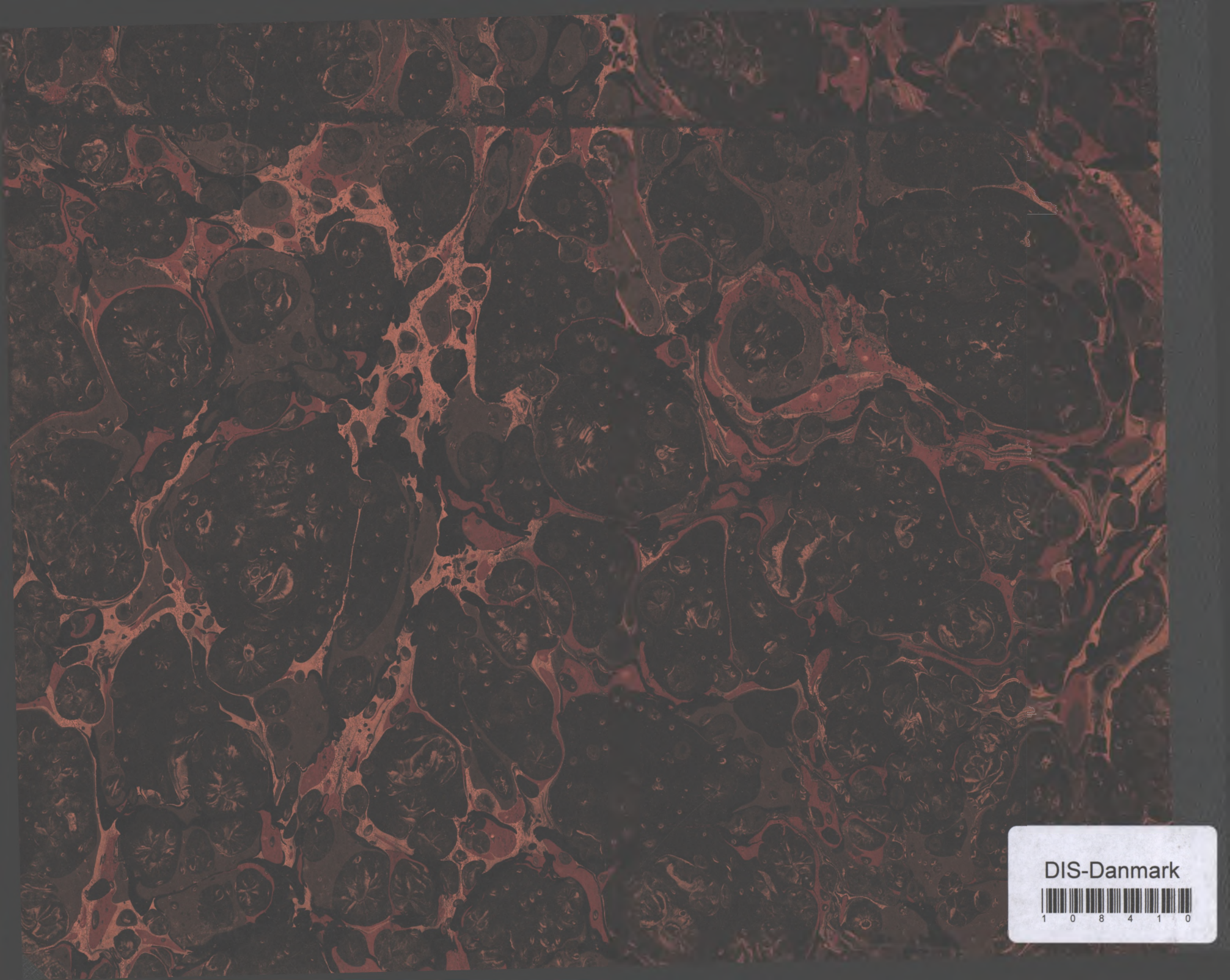
Boller Hovedgaard udgjør 116 Td. Hartkorn fri Hovedgaardstart efter den nye og 120 Td. Hartkorn Ager og Eng, 17 Td. 6 St. Skov og Møllefjeld efter den gamle Matrikel; Gaardens Areal er 937 Td. Land Ager og Eng, 600 Td. Land Skov; heraf udgjør Parcellen Christiansminde 170 Td. Land, der drives uden Hoveri, det Dvrigte 1838 med fuldt

Hoveri af 86 Gaarde. Besætningen er 28—30 Heste og 266 Køer, der 1838 vare bortforpagtede til en Meieriforpagter for 18 Rbd. pr. Ko; Gaarden drives for Tierens Regning, ligesom Møgelkjær, paa hvilken der holdes 310 Høveder samt nogle og tyve Heste; Fredskovene paa begge Godser udgjøre 2000 Td. Land — i ypperlig Stand.

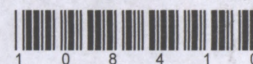
Bøndergodset til begge Gaarde udgjør 1457 Td. Hartkorn efter den nye, 1220 Td. Hartkorn Ager og Eng, 25½ Td. Hartkorn Skov og Møllefjeld efter den gamle Matrikel; hertil hører Udt, Tyrsted og Bjerre Sogne heelt, samt Dele af Stenderup, Ølsted, Skjold, Kaarup, Glud, Barrit, Hornum og Stouby Sogne, af hvilke de fire sidste vare hoverifrie i Aaret 1838, de øvrige gjorde fuldt Hoveri; Godset svarede i Landgilde 1875 Rbd. 6½ sk, 32 Td. Rug, 606 Td. 7½ St. Byg, 50½ Td. Havre, 28 Lam, 89 Gjæs, 180 Høns, 90 Snefe Eg, foruden 14 Td. 6 St. Byg og 37 Td. Havre i Brokorn for Bedligeholdelsen af to Broer.

Tienderne ere meget betydelige og matriculerede til 310 Td. Hartkorn, nemlig Kongetienden af Glud, Klakring, Bjerre og Kaarup Sogne, Konge- og Kirketienden af Udt og Tyrsted Sogne samt Kirketienden af Skjold og Stenderup Sogne; desuden Dvægtienden af Udt, Tyrsted, Hedensted, Dalby, Daugaard, Hvirring, Hornborg og Underup Sognes Kongetiende samt Skjold Sogns Kirketiende; disse Tiender toges 1838 i Kjørvn af 773 Td. 5 St. Hartkorn, men vare for de øvrige 1422 Td. Hartkorn accorderede og ydedes med 1628 Rbd. 2 Mk., 72½ Td. Rug, 273½ Td. Byg, 276 Td. Havre. — Som Besidder af Boller og Møgelkjær har Grev Juel-Bind-Friis jus proponendi til Birkedommer- og Skriver-Embedet ved Boller Birk samt til Sognesaldene Skjold; Tyrsted og Uth; Urlev og Stenderup (ved hver tredje Vacance).





DIS-Danmark



1 0 8 4 1 0